

Andrzej Paweł Wejland

"Studien zur Interview", Eberhard Erbslöh, Hartmut Esser, Willibald Reschka, Dino Schöne, Meisenheim am Glan 1973 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 30, 409-411

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eberhard Erbslöh, Hartmut Esser, Willibald Reschka, Dino Schöne, STUDIEN ZUM INTERVIEW, Meisenheim am Glan 1973 Anton Hain, ss. 279, bibl. po każdym studium.

Książka składa się z czterech oddzielnych prac.

Eberhard Erbslöh w studium *Die unkontrollierte Einflussnahme des Interviewers im Forschungsinterview* poddaje analizie zagadnienie zniekształceń wyników wywiadu badawczego na skutek wpływu ankieterskiego.

Pojęcie wpływu ankieterskiego, jakim operuje autor, jest szerokie, obejmuje wszystkie przypadki, na oznaczenie których używa się określeń takich, jak „błąd ankieterski”, „efekt ankieterski”, „wypaczenie ankieterskie”, „zróznicowanie między ankieterami”, „oszustwo ankieterskie” itp.

Pomiaru wpływu ankieterskiego dokonuje się przez porównanie, po pierwsze, wyników wywiadu z danymi uzyskanymi z innych źródeł, po wtóre, wyników uzyskanych w wywiadach przez różnych pojedynczych ankieterów, po trzecie, wyników wywiadów uzyskanych przez różnych ankieterów jako przedstawicieli określonych kategorii społecznych (np. różnych ras, różnych pozycji społecznych, różnych grup płci, wieku itp.). Autor rozważa, jakie możliwości zmniejszania zniekształceń wnoszonych do wyników badania przez ankieterów daje celowy oraz losowy przydział ankieterów do respondentów.

Zagadnienie zniekształceń wyników wywiadu na skutek wpływu ankieterskiego ilustruje autor na materiałach z własnych badań dotyczących wpływu ankieterskiego na rezultaty testu do mierzenia inteligencji słownej.

Hartmut Esser w pracy *Kooperation und Verweigerung beim Interview* rozważa teoretyczne i praktyczne aspekty zagadnienia współpracy i odmów w wywiadzie.

Współpracę i odmowy w wywiadzie widzieć można jako czynniki określające jakość ostatecznych rezultatów badania. Najczęściej stawia się pytanie, kim są osoby, które współpracują, a kim osoby, które odmawiają udzielenia wywiadu, zastanawiając się następnie nad tym, jak współpraca i odmowy respondentów wpływają na osiągnięcie założonych celów badawczych. Zamiast pytania o to, kim są — pod względem rozmaitych cech: demograficznych, społecznych i psychologicznych — ci, którzy współpracują, i ci, którzy udzielają odmów, proponuje autor stawiać pytanie: w jakich warunkach społecznych respondent jest gotów do współpracy, a w jakich udziela odmowy. Gotowość do współpracy traktuje się przy tym jako pewnego rodzaju kontinuum, którego krańcem jest odmowa udzielenia wywiadu. Na kontinuum tym umieszczone są — nie na pozycji skrajnej — takie przypadki, jak odczuwana nieneutralność respondenta przy pytaniach o treści zdawałoby się niekłopotliwej, wystąpienie braku opinii, odmowa odpowiedzi na poszczególne pytania, wyraźne wzbranianie się przed udziałem w wywiadzie itp. Rozstrzygnięcie tego pytania jest możliwe, jeśli dysponuje się wiedzą o tym, w jakim społecznym kontekście respondent gotów jest do współpracy. Z rozstrzygnięciem tego pytania pojawiałyby się możliwości wypracowania bardziej rzetelnych zastosowań wywiadu jako narzędzia badawczego.

W pracy swej autor podejmuje próbę pokazania, w jakim stopniu przy teoretycznej i praktycznej ocenie jakości rezultatów osiągniętych w wywiadzie uwzględnia się przesłanki o współpracy i odmowach respondentów. Rozpatruje ilościowe i jakościowe aspekty tego zagadnienia. W aspekcie ilościowym określa się, jaką część próby badawczej stanowią osoby udzielające odmów, jaki jest

kierunek zniekształceń próby założonej z powodu odmów oraz jaki jest rozmiar, korektury i konsekwencje takich zniekształceń. W aspekcie jakościowym bada się psychologiczne motywacje respondentów do udzielania odmów oraz społeczne podłoże odmów.

Rozważania teoretyczne uzupełnia analiza własnych badań empirycznych autorstwa poświęconych współpracy i odmowom w wywiadzie.

Swoje studium *Einige Aspekte der verbalen Interaktion im Interview* poświęca Willibald Reschka naszkicowaniu takiego modelu wywiadu, u podstaw którego leżałyby założenia o werbalnej aktywności ankietera i respondenta oraz o procesie werbalnej interakcji między nimi.

Aktywność werbalną ankietera i respondenta bada się, obserwując różnice w zachowaniach werbalnych partnerów wywiadu, wzory interakcji, jakim podlegają te zachowania, oraz zależności występujące między aktywnością ankietera i respondenta. Problem rozpada się na dwie dopełniające się kwestie: werbalnej aktywności oraz werbalnej nieaktywności w wywiadzie. Autor omawia różne typy werbalnych zachowań aktywnych oraz nieaktywnych (przerw w wywiadzie). W analizie uwzględnia się w ten sposób zakres interakcji werbalnych w wywiadzie. Drugim podstawowym wymiarem tej analizy jest wymiar czasu.

Wskazuje się na to, że przez werbalną aktywność bądź nieaktywność partnerów wywiadu mogą być wyznaczane ich emocjonalne (psychologiczne) stosunki.

Badanie interakcji werbalnych między ankieterem a respondentem jest badaniem formalnej, a nie treściowej strony procesu komunikowania się w wywiadzie. Równoczesnej analizy formalnej i treściowej strony tego procesu dokonuje się przez uwzględnienie wzajemnych zależności między strukturą zachowań werbalnych w wywiadzie a strukturą tematyczną wywiadu.

Autor zwraca uwagę na szczególne zachowania werbalne partnerów wywiadu, następnie zaś na świadomą lub nieświadomą „taktykę”, jaką w swych zachowaniach werbalnych stosuje ankieter przy różnych zachowaniach werbalnych ze strony respondenta (np. różne słowne bodźce ponaglające, potakiwania itp.).

Założenia o werbalnej interakcji między ankieterem a respondentem uzupełnione pewnymi dodatkowymi założeniami dotyczącymi psychologicznej i społecznej sfery interakcji między nimi określają pewien nowy model wywiadu jako techniki badawczej.

Dino Schöne w studium *Auftraggebereffekt und Erfolg von Mahnschreiben bei einer postalischen Umfrage* omawia szczegółowo prace metodyczne poświęcone ankiecie pocztowej stosowanej w badaniach surveyowych.

Omówienie to obejmuje cztery grupy prac:

1) ogólne przeglądy ustalające swoistości ankiety pocztowej jako narzędzia badawczego (np. w odróżnieniu od wywiadu);

2) przyczynki określające wartość ankiety pocztowej jako narzędzia badawczego, w których podejmuje się problemy wypaczeń spowodowanych brakiem odpowiedzi na ankietę, kwestie trafności oraz rzetelności i stałości odpowiedzi udzielanych przez respondentów w ankiecie;

3) studia oparte na badaniach eksperymentalnych nad zastosowaniami ankiety pocztowej (w których określa się np., jakie czynniki psychologiczne wpływają na udzielanie bądź nieudzielanie odpowiedzi na ankietę);

4) prace omawiające związek między ilością zwrotów (napływających w kolejnych falach) a określonymi czynnikami: techniczną stroną kwestionariusza ankiety, sformułowaniem noty wstępnej, zainteresowaniem, jakie przejawiają

ankietą respondenci, anonimowością, rodzajem koperty zwrotnej, wynagrodzeniem płaconym respondentom za wypełnienie ankiety, typem instytucji zlecającej przeprowadzenie badania oraz monitowaniem w sprawie zwrotów wypełnianej ankiety.

Autor przedstawia własne badania empiryczne poświęcone ustaleniu efektu zleceńodawcy oraz wpływu monitowania na ilość zwrotów kwestionariuszy ankiety.

Załącznik do pracy zawiera tabelaryczny opis około 50 badań empirycznych dotyczących zwiększania ilości zwrotów w ankiecie pocztowej.

Andrzej Paweł Wejland

Hartmut Esser, *SOZIALE REGELMÄSSIGKEITEN DES BEFRAGTENVERHALTENS*, Meissenheim am Glan 1975 Anton Hain, ss. 409, bibl., załącznik.

Praca jest próbą systematyzacji wiedzy dotyczącej zachowań respondentów w wywiadzie badawczym, którą dysponuje metodologia i metodyka empirycznych badań społecznych. Systematyzacji tej chce autor dokonać przy użyciu możliwie jednorodnej siatki pojęciowej. Zdania formułowane w ramach tej systematyzacji mają być przypadkami zastosowań ogólniejszych teorii socjologicznych lub psychologicznych. Zdania te mają się ponadto odznaczać określoną pomocą eksplanacyjną i predykcyjną.

Swą próbę systematyzacji przeprowadza autor w trzech fazach.

W pierwszej fazie analizuje warunki wywiadu: administracyjne, społeczne i kulturowe warunki korzystania z respondentów, warunki uzyskiwania od nich danych oraz warunki „niereaktywnych” (neutralnych) reakcji respondentów w wywiadzie.

W drugiej fazie autor buduje model zachowań respondenta zakładający pewien inwentarz warunków wywiadu. W modelu tym określone warunki wywiadu traktowane są jako czynniki determinujące zachowania respondenta. Formułuje się hipotezy dotyczące zależności między takimi warunkami a zachowaniami respondenta w wywiadzie.

Trzecia faza to ustalanie prawidłowości zachowań respondentów w wywiadzie. Mówi się tu o prawidłowościach trojakiemu rodzaju. Po pierwsze, o regularnościach związanych z przejmowaniem roli i kooperacją respondentów w wywiadzie (tu m.in. o selektywności badanych zbiorowości). Po wtóre, o regularnościach w odpowiadaniu na pytania (tu np. o nieudzielaniu odpowiedzi i brakach odpowiedzi na pytanie). Po trzecie, o prawidłowościach dotyczących treściowych reakcji respondentów na pytanie (tu m.in. o trafności i stałości reakcji respondentów oraz o stylach odpowiadania na pytanie).

Przeprowadzoną systematyzację wiedzy dotyczącej zachowań respondentów w wywiadzie konfrontuje się z rzeczywistością badawczą. Autor dokonuje sprawdzenia operatywności tej systematyzacji na materiałach z własnych badań empirycznych. W badaniach tych dla opisu zachowań respondentów zastosowano wypracowaną siatkę pojęciową, poddano weryfikacji model zachowań respondenta oraz sformułowane hipotezy o prawidłowościach zachowań respondentów w wywiadzie.

Andrzej Paweł Wejland